

*hozzám talált, s szememben célhoz ért,
s boldogan hal meg, amíg
fáradt pillám koporsófedelét rácsukom.
Tanultam én, hogy általszűrve a
tudósok finom kristályműszerén,
az égi fény bús földünkkel
s bús testemmel rokon elemekről ád hírt.
Magamba zárom, véremmé iszom,
és figyelem, csöndben és tűnődve,
mily ős bút zokog a vérnek a fény,
földnek az ég, elemnek az elem.
Tán fáj a csillagoknak a magány,
a térbe szétszórt milljom árvaság?
S hogy a jégen, éjen s messziségen át
már nem találunk össze soha?
Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
mint egymástól itt a földi szívek!
Jaj, ki mondja meg, a Szíriusz
van tőlem távolabb vagy egy-egy társam?
Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
s a roppant, jeges úr lakik közöttünk!*

DEMÉNY PÉTER

Haláláru

„szélpumpa svájcisapka műhús / van bombaszőnyeg optimumsz / van gyöngyház-
mester rókavalcer / tonettszék grillás puskatus / lábnyereg laprém villanyólom /
van kudarcpokróc medveszó / cseresznyetollkés leukoplasz / bakelitillat floroform
/ van hastraverz parafra wartburg / *uram idő van* rilkebor / van szárasztészta túra-
roller / idrill virágvíz nyelvtörek / toroklátás mohanyüszítés / lombfűrészt albat-
rosznyomat / van nyárszó spotrajz cimbalomluft / gólyakéz vörhenysáppadás /
van értágító hízlalófal / takonyalátét lámpaszír / cinegetrapp csapágyovális / van
jajteknő van tárgyaink”.

A világ omlott rám, amikor Spolarics Andrea, akkor már és még kolozsvári szí-
nész, elmondta ezt a verset az 1989-es forradalom utáni első pódiumműsorán.
Olyanokra emlékszem, mint hogy feláll Ács Alajos, a szatmári színház művésze (ez
amolyan összerdélyi est volt), és az erdélyi magyar kisebbség összes súlyával a
torkában azt mondja, „Csoóri Sándor írta Sütő Andrásnak”, aztán elszavalja *Az el-
mulasztott utakat*.

Ma már ironikusan írok erről, de akkor vele értettem egyet, Spolaricsot meg egyáltalán nem is értettem. Emlékszem, Weöres egy egészen frivol muki volt a maga nyelvjátékaival. Mi pusztultunk és veszünk, ő meg tanárikarikarizált.

Az érdekes az, hogy nemsokára eljött Balassa Péter Parti Nagy Lajossal. Balassa a *Cantata profanáról* tartott előadást a kolozsvári bölcsészkaron, Parti Nagy meg a *Szódalovaglást* hozta a hóna alatt, és Balassának volt egy olyan mondata az előadását követő beszélgetésen, miszerint Parti Nagy költészete nagyon fontos a számára. Szóval nemcsak egy erdélyi magyar számára volt fontos, hanem minden magyar számára, legalábbis egy anyaországának is, hát ez még érdekesebbé tette.

De nem értettem, és ez nagyon fontos a folyamat szempontjából. A szavakat sem mindig, nemhogy az *egészet*. Az erdélyi magyar világban (és nem hiszem, hogy talán a Vajdaság kivételével ez más határon túli magyar területeken másként lett volna) nem tartották versnek a játszadozást. Örültek neki, persze, módjával – ha volt egy tragikus ellenpontja, akkor igen. Ez a komolyság annyira megformált, hogy máig sem érkeztem el Stephen Leacockig, Jerome K. Jerome-ig vagy J. K. Toole-ig. A Weöres-szindrómát pedig említettem már.

Szilágyi Domokost rengeteget olvastam, Szöcs Gézát vagy Kovács András Ferencet majdnem semennyire. A *Szódalovaglás* úgy robbant bele kispolgári szenvedő magyar életembe, mint egy dinamit.

„itt van az ősz itt van ujjé / s szép mint mindig éneke / istentudja hogy mi okból / jövök haza a kioszkból / s húzgálok a zörgő avarban / mint kiskocsit az életem”. Itten játszottak a nagy nemzeti, nagynemzeti klasszikussal! Kiforgatták a szavait, neki, aki meghalt az elvei miatt! Hányszor elmentünk kocsival az emlékműve előtt, és mindig kalaplevéve megálltunk. Még nagyon nem tudtam, mit mondott T. S. Eliot a hagyományról, még Szilasi László szép mondatát sem ismertem, hogy a hagyományt alapítják.

Legnagyobb büszkeségeim közé tartozik, hogy nem maradtam hülye. Fialat ember voltam, az igaz, de hány fiatal ember ragaszkodik foggal-körömmel az apától örökölt értékrendjéhez, hány fiatal ember tartja azt az egyetlen lehetségesnek?! Én ki tudtam mozdulni belőle, bár nem állítom, hogy egyszerű volt. Annyit azért megengedek a mindenkoriaknak, hogy az egész kilencvenes évek a nyitásról, a megváltásról, a mást-akarásról szóltak, és ez a lendület vitt engem is, sodort magával, agyilag és lelkileg is.

Talán Parti Nagy melankóliája is megfogott, illetve biztos. Mindig is melankolikus voltam, nem lehetett, hogy ne hasson rám egy olyasmi, hogy „még látszik a fölhfő hogy futkoz a tájon / még barna babáját bontja a lomb / még megmeg iramlik hogy megse megálljon / fogadban a plomb”. Itt már egyenesen ketten voltak a klasszikusok („szaporodik fogamban az idegen anyag”), de már kezdtem nem felháborodni.

Egyáltalán, csodálatos, hogy mit nem művel egy zöldvékony kötet. Lapozgattam, értetlenkedtem, röhögtem, és magamba építtem észrevétlenül. „Az ember egyre jobban lemenne önmagába, na szép, ez igazán na szép. Ott belül egyre jobban Vajdajános, nagyon hideg nyirokba lóg a lába, s az arca nagyon szanaszét. Ott belül nagyon kicsikék az összes angyal, szárnyuk helyén gyereklapát. Ha mehet is, csak úgy megy önmagához, mint a pincébe szénért menne Freuddal, s egymás ke-

zét szorítanák.” Értettem is, nem is, tudod, így van ez. De megragadott, az kétség-telen. És ami megragad, azt már szereted, és valamiképpen érted is.

Értettem, hogy a nyelv nem szent, a mozdulatlanság értelmében semmiképpen sem az. Meg az érintetlenség értelmében sem. Nem úgy szent, hogy nem szabad hozzányúlni, hanem éppen attól szent, hogy használható. Különben senki nem beszélt szentségről, és ez jó volt. „Nyelvhús”, azt mondta; beleborzongtam a mondásaiba.

Ült ez a lánggusztikus ember a táskás szemeivel meg a belső lazaságával, és ilyeneket mondott. Később, amikor a Jelenkorral jött, Bertókkal meg Mészölyvel, akkor meg azt mondta, „zölden zsúrnak a gesztenyék”. Egy barátom anyjának, aki eljött arra az estre (ismétlem, még forradalom volt) nem tudtam elmagyarázni, miért jó ez, miért vers ez.

Az ilyeneket persze ma sem tudom elmagyarázni, de most már nem azért, mert én magam sem értem, hanem mert nyilvánvaló, hogy aki egy ilyen kérdést feltesz, az az értetlenségében akar megerősödni. Én meg sem akkor nem akartam, sem most nem akarom, bár most már könnyebben.

És amikor már kezdtem kapiskálni, akkor robbant a *Rókatárgy*. A *Nappali Házban* jelent meg, és már tudtam, hogy akkora, mint a *Halottak napja Bécsben*. Ezt a mondatot korábban nehéz lett volna kimondanom. Abban a templomésiskola, eredjhatudsz hangulatban meglincseltek volna érte. Az egyik súlyos volt, népmegtartó, gerincerősítő – hogy lehetett volna mellé tenni azt, hogy „a rókatárgy szivarhamu”? Édes fiam, te nem is vagy magyar.

Végeredményben már a töredezettség is közbotrány lehetett volna, és gondolom, közbotrány a mai napig annak, aki hallani sem akar Parti Nagyról. Miféle kötet az, amelyikben nincsenek címek?! A vers legyen vers. Nagy kísérlet lenne elmondani mondjuk az „akkor az ember lángban áll könyékig” kezdetű verset valaki ellenzőnek, és a végén árulni csak el, hogy ki a szerzője. Meginogna legalább, ha rendülni nem is?

Töprengek, hogy mi a *Létbüfé* az én életemben. Nem a *Szódalovaglás*, az egészen biztos, de hát nem is lehet visszahozni azt az időt, azt a lelkesedést, azt a megdöbbenést. Ugyanakkor a melankólia mégiscsak itt van, megint, egy jóval mélyebb vagy (és?) konkrétabb formában, több és nehezebb, kórházzzagúbb tapasztalattal. A halál már nem csak érzelem, félelem, végességérzet, hanem jó-, vagy hát mindenestre szomszéd, aki olykor nem is kopogtat. „párducmintás / leggingféhérszemélytoldik / szemüldék fekete széne / az vessen reájuk / első követ aki / vizeletgyűjtőnek / akar lenni holtig / ötliteres fiolának”; „nem nélkülöztünk némi bált / mikor meggyzósóz volt marhahús / ebédlőnk tündérfényben állt / az exitáltak csendesesen / ültek a csendes székeken / nem vágtak hökkent képeket / befejezték ebédjüket / s voltak még programok”. Aki ilyeneket ír, arról azt képzeli az ember, hogy nemcsak a költői tapasztalat, a nyelv élményei beszélnek belőle. De akárki is beszél, az olvasó előtt egy másféle, súlyosabb melankólia képződik meg, mint a *Szódalovaglásban*.

„Olyan valaki beszél itt, aki kívülről tudja a magyar és a világirodalmat, csak rosszul” – mondta Parti Nagy Lajos december kilencedikén Marosvásárhelyen a *Látó* nívódíjainak kiosztásakor. „föl sem kever sem melegít / semmi expresso cap-

puccino / semmi finó / bedönti sebre lob / doktor Hidegh a pácienseit / mint kávéport az ideges eső / pedig az egészség nem vice versa / mentes kávék által a világ elébb?” „bércodvak és / nektárpohár / elment a nyár /szemhéjmérleg / roló-halál / könny súlyocskák / kerékpóár / láncsa csörög / talpra magyar / talpra horác / el a madár / fiaival / isa hamuc / isa porác”. Hosszan lehetne idézni, de röviden is látszik, hogy tényleg. *Szódalovaglás – Létbüfé* – még a címek is hasonlítanak. Olyan ívet rajzol a két kötet, életem első Parti-könyve és az utolsó, ami megjelent, mely a nyelvet a halál révén morzsítja szét és tartja össze. Bodor Béla mondja valahol, hogy a Parti-költészetben az az érdekes, hogy nem a töredékek származnak valamely egészből, hanem az „egész versek” is (például a *Szódalovaglás* gyönyörű szonettjei) is töredékesnek, szétrobbantnak tűnnek – mint az alcím mondja, „min-tamondatok”.

Aki művelt, az könnyebben fogadja, pontosabban azt reméli, hogy könnyebben fogadja a halált, hiszen értelmiségi módra domesztikálni próbálja, és mert könnyű a keze, úgy tűnik, sikerül is neki. Ugyanakkor a versek, a mozaikok arról árulkodnak, hogy a beszélő minden pillanatban tudja, hogy ez illúzió. Sem a *Hallott beszéd*, sem a *Nemzeti dal*, sem Berzsenyi, sem senki nem óvhatja meg őt a félelmétől, a romló és bomló testétől, és bárhogy is viccelődik a büfésnéni lófasz-táblájával, mindenki elképzelteti, mennyire mulatságos az ilyesmi.

De mi van akkor, ha ez a beszélő egyszerűen ilyen? Egy magánszemináriumon, amikor a diákok albérlésében tartottunk egy verselemző sorozatot, azt próbáltam bizonyítani, mennyire szétszedi Parti Nagy a haza-toposzt. Természetesen a *Szűlpáttal* érveltem, és meg voltam győződve az érvelésem igazságáról. Balázs Imre József hívta fel a figyelmem az olyan sorokra, mint hogy „mögöttem már a Jászai / és jöttek velem szembe holtan / kockacsaták nagy ászai”, és meggyőződött arról, amit sejtennem kellett volna legalább, hogy Parti Nagy hazája ez, és bár nem olyan, mint sokan másoké, attól még hiteles.

Vagyis kiderült, hogy mennyi feldolgozatlan hagyomány, mennyi emésztetlen elvárás van még abban is, aki dolgozik azon, hogy ne így legyen. És kiderült ismét, hogy a Parti Nagy-versek beszélője töredékességében látja a világot, és úgy melankolikus, mint a nagy bohócok, akik mindennek a visszáját is látják. De hogy a visszáját látják, abból még nem következik, hogy a színét nem érzékelik, hogy az ő hazájukban nincs bensőségesség, közösség, nincsenek benne emlékek, álmok, csalódások. Hogy egy talán túl könnyű játékkal mondjam el, mire gondolok, a büfében is van mindenféle, kóla és ropi és mogyoró és hot-dog, de attól még a büfé is ott van, nem szűnik meg pusztán azért, mert sok minden kapható benne. És azt hiszem, azért nem *életbüfé*, mert a *létbüfé*ben halált is árulnak.